

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף כב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

שורש הדין באיסור בשר וחלב

בדברי הברייתא שהביאה הגמ' מבואר ב' לאוים ששורש בדין בשר בחלב, האחד עצם הבישול והשני אכילת בשר בחלב. בנושא זה של בשר בחלב כבר כתבנו בעבר בעיונים על הדף ב"מ צא, וסנהדרין ד. אך בעקבות מציאות הדברים ושכיחותם ראינו לחזור ולשנות פרק זה.

ובמיוחד לאור תגובה שהגיע אלינו, שפעמים יש דבר חלב בפח כגון אריזת גבינה וכד', ושופכים שמן חם שכמה דקות קודם טוגן בו שניצל או בשר בקר וכד', ועתה בשמן יש חתיכות חמות וממש מבשל את הגבינה, ואף שאין זה לאכילה ובזדיון שבלו כוונה, אבל איסור בישול של בשר וחלב הוא אף באופן שלא אוכל אח"כ.

המקור לאיסור בשר בחלב: בפרשת משפטים (שמות כג, יט) ובפרשת כי תשא (שמות לד, כו) ובפרשת ראה (דברים יד, כא) שילשה התורה ג' פעמים את הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו". בגמ' בחולין (קטו, ב) תנא דבי רבי ישמעאל, כתב לא תבשל גדי בחלב אמו שלש פעמים, אחד איסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול.

לכאורה מדבריו של רבי ישמעאל ברור לנו, שאיסור בשר בחלב נאמר על בישול, על אכילה ועל הנאה. וכך הביא ברמב"ם במניין המצוות (קפו וקפז) ועיי"ש. המעניין, שהרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פ"א ה"א וה"ב) כאשר כותב את ההלכות של איסור בשר בחלב, כותב את האיסור כנזכר, ובמקור לאיסור בישול, מצייין "לא תבשל גדי בחלב אמו", ואילו לאיסור אכילה, כותב הרמב"ם "לא שתק בכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסור הבישול כלומר ואפילו בישולו אסור ואין צריך לומר אכילתו כמו ששתק מלאסור בשר מאחר שאסור בת הבת". דרשה זו, ציינו הנו"כ נמצאת בויקרא רבה. ובאמת צריך לעיין, מדוע הרמב"ם ציין דרשה אחרת מאשר הדרשה שהזכרה להלכה בשאר הפוסקים. ומה עוד, שהוא עצמו כתבה במניין המצוות. (ועיין בעניין, בלחם משנה ובתורת משפטים אות קלח ועוד.)

לגבי איסור בשר בחלב בבשר עוף, אמרו בגמ' בחולין (ק"ג, א) דעת רבי עקיבא, שאין לאסור מהתורה בשר בחלב, לא בבשר עוף ולא בבשר חיה. דעת רבי יוסי, שבשר חיה אסור בחלב. אולם בשר עוף בחלב, אינו אסור מן התורה. דעת רבי יונתן, בין בשר חיה ובין בשר עוף בחלב, אסורים מן התורה.

רבתינו הראשונים, נחלקו לגבי פסק הלכה בעניין בשר עוף בחלב, רוב דעות, שאינו אסור אלא מדרבנן. כך הביאו תוס' בחולין (נח, א ד"ה ושיון) מדברי הבה"ג. כך פסקו אף הרי"ף הרא"ש שם, וכן הרמב"ם (פ"ט ממאכלות אסורות). מאידך תוס' בחולין, (קד, ב ד"ה עוף) הביאו שיש לאסור מהתורה. וכך פסק ביש"ש (חולין פ"ח ס' ק) וכך נראה דעת הב"ח (יו"ד ס' פז)

האם איסור בשר בחלב "חוק" או "משפט"?

הכלי יקר (בפרשת משפטים, שם) כתב, "בטעם מצווה זו יצאו רוב המפרשים ללקוט ולא מצאו בה טעם מספיק עד ש"א שצמחוהו זו מן החוקות שאין להם טעם נודע".

ברמב"ם במורה (ח"ג פ"ב) הביא בטעם האיסור, שיש אומרים שכך היה חוק עובדי ע"ז לבשל בשר בחלב בחגיהם או לצרכים אחרים ורצתה התורה להרחיקנו מחוקות הגויים.

בחינוך (מצוה צב) וכן על דרך זו בכלי יקר ועוד, האיסור לא מחמת היזק לגוף וכו' אלא הקב"ה שם בתחילת הבריאה כל דבר במקומו תכונתו ופעולתו בסדר המסוים בצורה הישירה והטובה לכל בני האנוש ויש צדדים שלא הורשו בני אדם כי יודע ד' שסוף מעשה היוצא לבני אדם באותם הצדדים רע להם ומפני זה מונעם. ועוד כתבו שתערובת דומה לכך שיש.

דעת הרשב"ם, שהתורה למדה דרך תרבות והרחקה ממידת האכזריות לבשל גדי בחלב אמו. כדרך שהזהירה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. שילוח הקן וכד'.

מה עושים כאשר טפטף מעט חלב על חתיכת בשר?

בשר בחלב בתערובת, מה עושים כאשר התערב חלב בבשר או להפך. יש לדון בכל תערובת האם היא יבש ביבש או לח בלח. גם כאשר נדע שהגדרת הדבר הוא "לח בלח" יש לדון האם הוא יבש או לא מינו. אולם האם יש אופנים לברר את התערובת ולהחזירה למצבה ההיתר הוואלי. למדנו בכך כמה מושגים.

"הדחה", כאשר ב' הדברים הנוגעים, צוונים. מספיק הדחה. כלומר שטיפה המשנה אמרה (פסחים עו) דין זה לגבי קרבן פסח שסכו בשמן של תרומה, ומנוי הקרבן הם ישראל, שאסור להם להשתמש בשמן של תרומה. כאשר הבשר חי, ידיחגו, ובה מספיק כדי להוריד את הדבר האסור, כיון שקיביל שצונן אינו בולע.

לגבי בשר וחלב, בשו"ת הר צבי (יו"ד ס' פה), מחמיר ונוקט שאמנם אין חשש של בליעה, אולם יכול להיות שישאר מעט חלב בתוך סדקי הבשר, לכן יאכלנו קר כדי שלא יעבור על האיסור בישול בשר וחלב.

"קליפה". כאשר יש בליעה, אולם בליעה שאינה עמוקה, הדיון שיכול לקלוף כדי קליפה ובזה סגי. שיעור קליפה, שיכבה הניטלת כאחת ואינה מתפוררת. ושאר המאכל ניידן כהיתר גמור. עכ"פ הנידון הזה הוא כאמור בכה"ג שיש חשש

בלביעה, אולם שאינה עמוקה, זה בצונן וחם וכד'. ותוס' (בפסחים שם ד"ה ואם) נקטו, שבבשר רך, אין הבדל בין חם לצונן, תמיד מוגדר כבולע. אולם אם הבשר שחן, דינו "מפסע", אז חוששים יותר מכדי קליפה, כפי שהגמ' אומרת (שם עו, ב).

"קמיצה", במשנה בפסחים (שם) מבואר, שכאשר נפל מרובט הבשר על הסולת וחזר על הבשר, "יקמוץ" את מקומו. בהלכות בליעות איסורים וכו' לא מצאנו הגדרת "קמיצה" מה היא.

"נטיילה", מצאנו בדין נפל על החרס וכו' וכן ב"תתאה גבר" וכו', שיעורו הוא "אצבע". וכבכל השיעורים, נחלקו במידות של זמנינו, האם הוא 2 ס"מ או 2.5 ס"מ. אולם מוכיח המלאכת שלמה שבדברי הגמ' מבואר, ש"קמיצה" היא יותר עמוקה מ"נטיילה". שאמרה הגמ' מדוע בקמיצה, סגי ביטול את מקומו. ועי' במאירי ובר"י מלוניל, שכתבו לגבי קמיצה שנוטל אף את הסולת שמסביב כיון שנגעשה בליעה ע"י הרוטב ואולי זה הכוונה קמיצה שהיא יותר מנטיילה.

כנזכר, ביאר ר"נ לעולא לבאר דברי הברייתא שבי"ט אין חילוק מלאכות. **למדנו בברייתא** המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו לוקה ה', אכל גיד. ב' מבשל ביו"ט שלא לצורך. ג' מבשל גיד בחלב. ד' אוכל בשר בחלב. ה' הבערה. **שאל אבתי**, אם אין חילוק מלאכות ליו"ט, מדוע מתחייב על הבערה הרי כבר התחייב בבישול. **מבאר הגמ'**, באמת לא חייב על הבערה, **אלא** חייב על גיד הנשה נבילה. **שואלת הגמ'**, והרי לוקה ב' על אכילה ו' על בישול, **ואם מדובר** על גיד הנשה נבילה הרי יש ג' על אכילה, **אלא מבאר הגמ'** לא חייב על הבערה אלא מדובר שבישול בעצי אשירה. **שאל רב אחא בריה דרבא את רב אשי**, שילקה אף משום "ולא תביא תועבה אל ביתך", **דוחה הגמ'** שלא מדובר בעצי אשירה, **אלא מדובר בעצי הקדש** ואסור להשתמש בהם דרך השחתה.

כמבואר במשנה יש אפשרות להגיע לח' לאוים בחרישה אחת, **הגמ' מביאה** שניתן לחייבו בעוד לאוים: **לרב הושעיא** זורע בנחל איתן, מקום הנחל שנעשתה בו עגלה ערופה נאסר בזרעה לעולם. **לרב חנינא**, אם מחק שם בהליכתו. **לרבי אבהו**, אם קצץ בהרת בזמן שחרש **לאבני**, אם היזח את החושן מעל האפוד ולבשו בזמן החרישה, והסיר את בדי הארון. **לרב אשי**, חורש בעצי אשירה. לרבינא, קוצץ אילנות טובות. **שאל רבי זעירא את רבי מני** שהיה מקום לחייבו אם נשבע שלא אחרוש ביו"ט, נוקטת הגמ' שהשבעה לא חלה היותו מושבע ועומד מהר סיני, **אבל** אם היה אומר שבעה שלא אחרוש בין בחול ובין ביו"ט, מתוך שחלה השבעה על יום חול חלה גם על יו"ט. **אמר לו** שהתנא לא כתב דברים שניתן להישאל עליהם, **אמר לו** והרי כתוב הקדש. **אמר לו** מדובר בבכור שלא ניתן להישאל על קדושתו. **אמר לו** והרי כתוב נזיר, **אמר לו** מדובר בנזיר שמשון שאין אפשרות להישאל. **אמר לו** והרי נזיר שמשון לא נאסר בטומאת מת, **אלא התנא** לא סבר "איסור כולל" כלומר אף אם כלל יום חול לא תחול השבעה על היו"ט.

אמר רב לא תחול השבעה על היו"ט. שור פסולי המוקדשים היינו שור שהוקדש לקרבן ונפל בו מום, אם מרביעו עובר על ב' לאוים, משום עבודה ומשום כלאים (מוגדר כלאים, נחלקו הראשונים אם מצד שיש חולין יוקדשים מעורבים, או מצד שהשוותה התורה לצבי ואיל היינו בהמה וחיה). **אמר רבי יצחק** המנהיג בישור פסולי המוקדשים לוקה מחמת כלאים שהרי הוא גוף אחד והתורה הגדירה אותו בתורת ב' גופים.

מספר המלקות שמכים את החייב מלקות הוא ארבעים חסר אחת "והכהו לפניו כדי שרעתו במספר ארבעים יכנו" וכביכול עד מספר ארבעים לא כולל, **וכונתו** הכתוב מספר מלקות שהמספר אחריו הוא ארבעים. **על דרשה זו אמר רבא**, כמה טיפשים רוב האנשים שעומדים בפני ס"ח ולא עומדים בפני תלמידי חכמים, שהרי בתורה בפשוטו כתוב ארבעים מלקות, **והתחמיתם** ביאורו שהכוונה לפחות. **לדעת רבי יהודה** לוקה ארבעים שלמות והמכה הנוספת לוקה בין כתפיו. **ביאר רבי יצחק** שמקורו של רבי יהודה מפיסקו בזכריה "מה המכות האלה בין ידך ואמר אשר הכתי בית מאהב" והכוונה למכות בין הכתפיים וזה המכה הארבעים.

לדעת רבנן הפסוק מתייחס למכות שמכים תינוקות מדין חינוך. **בי"ד אבות** אומרים לקבל מלקות במספר המתחלק לשלש. **במחילה** אמדוהו שיכול לקבל הכל, **ונמצא** שאינו יכול לקבל עוד פטור. **וכן אם אמדוהו** לחי' מכות ולאחר שקיבל נמצא שיכול לקבל יותר, פטור. **מלשון המשנה** מדוקדק שדוקא אם כבר קיבל מלקות אז נפטר משאר המלקות אף אם יכול לעמוד בהם באומדן החדש, **ביאר רב ששת** שמדובר באותו יום וא"כ בהכרח האומדן היה בצעות, אם לקה כבר התבזה ונפטר מעוד מלקות, אבל אם לא לקה מוסיפים לו עוד מלקות. **ובברייתא מבואר** שאף אם לא לקה לא מוסיפים לו עוד באומדן חדש, **ביאר רב ששת** שאמדוהו היום לתת מלקות בעוד מספר ימים, ובעת האומדן הראשון היה האומדן מכונן וכך ילקה.

עבר על עבירה שיש בה ב' מלקות ואמדוהו עומד אחד לוקה כפי האומדן והשאר פטור, ואם אמדוהו רק על לאו אחד, לוקה מתראר ושוב לוקה על הלאו הנוסף.

ביאר רב ששת, אם אמדוהו **41 מלקות**, עולה שעל לאו אחד התקיים דינו, ועל הלאו השני לא יכול לקבל שהרי אין כל מלקות ניתנים באפשרות לחלקם לב', ולכן צריך אומדן נוסף על הלאו השני. אבל אם אמדוהו **42 מלקות**, הרי שיש קיום דין של ב' מלקות ללאו השני. **צורת הנידון בזמן המלקות**: קושר את ידיו משני צדדי העמוד, שמש שבת"ד אוהז בגבדיו למעלה ומושך את נקרת, וקרת. אם נפרם, עד שמגלה את ליבו, **ובגמ' דרשו** מצד "ונקלה" היינו דרך בזיון. **מאחורי** החייב יש אבן שעליה עמד השמש.

הרצועה: ביזו היתה רצועה העשויה מעור של עגל והייתה כפולה לב' וד', ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה, **המקל** שבו ארבעים הרצועות אורך טפח ורוחב טפח, ושיער שהמכה לא תגיע לפניו ואחוריו אלא לתחילת כרסו.

צורת המלקות: שליש של בטנו, שני שליש על גבו. על מלקה עומד או יושב אלא מוטה "הפילו השופט" מכה ביזו אחת בכל כוחו. **קורא פסוקים** "אם לא תשורו לעשות וכו'" והפלא ד' את מכותך ואת מכות' **וחזר** לתחילת המקרא, **עוד אומר** "שמרתם את דברי הברית הזאת" **וחזר** "והוא רחום יכפר עוונן וכו'" **וחזר** לתחילת המקרא.

אם מת החייב תוך כדי מלקות פטור, **ואם הוסיף לו** עוד רצועה אחת ומת, גולה. **אם התבזה הנידון** ברבעו או במי מרגלים, פטור מהמשך המלקות. **לדעת רבי יהודה**, **האיש** נפטר אם התבזה ברעיו. **והאשה** נפטרת אף בהתבזותה מחמת מי רגלים.